

14. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання : аналіт. доп. / Т.А.Тищук, Ю.М. Харазішвілі, О.В. Іванов ; за заг. ред. Я.А. Жаліла. – К. : НІСД, 2011. – 96 с.

15. Schneider Friedrich, Shadow Economies all over the World: New Estimates for 162 Countries from 1999 to 2007 / Andreas Buehn, Claudio E. Montenegro [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/LatestResearch2010/SHADOWECONOMIES_June8_2010_FinalVersion.pdf

УДК 339.972

С. М. ПАЗІЗІНА

РОЗВИТОК ІМПОРТОЗАМІЩЕННЯ В ПРОЦЕСІ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Проаналізовано структуру промислового виробництва за секторами економіки. Імпортозаміщення розглядається як чинник впливу на реструктуризацію промислового виробництва. Запропоновано механізми щодо стимулювання імпортозаміщення.

Проанализированная структура промышленного производства секторов экономики. Импортозамещение рассматривается как фактор влияния на реструктуризацию промышленного производства. Предложены механизмы для стимулирования импортозамещения.

Analysis of the industrial production structure by sectors of the economy is made. Import substitution is considered as a factor of impact on the restructuring of industrial production. Mechanisms for stimulating of import substitution were proposed.

Ключові слова: імпортозаміщення, реструктуризація, сектор промисловості, механізми.

Постановка проблеми. До сьогоднішнього часу невирішеною для національної промисловості лишається структурна проблема. Протягом останніх десяти років не були подолані найважливіші структурні деформації промисловості між добувним і обробним секторами, між традиційними індустріальними та передовими наукоємними виробництвами. В структурі промисловості й досі зберігається домінування енергоємних і сировинних виробництв при значній імпортній залежності від енергоносіїв. Дисбаланс у структурі виробництва в певній мірі спричинив зростання імпорту промислових товарів. У зв'язку з цим, розвиток імпортозамінного виробництва є важливим в процесі реструктуризації промислового виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми реструктуризації промислового виробництва висвітлено в працях Амоші О. І., Дорогунцова С. І., Горського О. В., Кваснюка Б. А., Якубовського М. М. Питання, пов'язані з імпортозаміщенням, останнім часом досліджувалися вітчизняними та російськими вченими, такими як Давиденко С., Лебедев К., Назарчук Е., Остапенко Т. В роботах цих вчених досліджено причини і наслідки зростання імпорту, імпортозаміщення виробництва в окремих галузях. Разом з тим, недостатньо вивчено питання щодо активізації імпортозаміщення в процесі структурної перебудови економіки України.

Мета статті полягає у визначенні напрямів розвитку імпортозамінного виробництва як одного з основних чинників реструктуризації промислового сектора України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Диспропорційність українського промислового виробництва обумовила синхронні темпи приросту товарного імпорту. Від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі за 2011 р. порівняно з попереднім роком збільшилося на 4,9 млрд дол. США [1]. Обсяг імпорту промислових товарів за останніх десять років збільшився приблизно в 4 рази, у той час як власне виробництво зросло лише у 3,2 разу. Залежність від імпорту пов'язана з невідповідністю структури виробництва потребам внутрішнього ринку та низькою конкурентоспроможністю значної кількості вітчизняних товарів. Тому розвиток імпортозаміщення є необхідним в процесі реструктуризації промисловості.

Промисловість є наймасштабнішим сектором економіки України, в якому виробляється близько 40% загальноукраїнського випуску товарів і послуг, 80% їх експорту, створюється

понад 30% валової доданої вартості [2, с. 256]. Проте, якщо експортується переважно матеріально- і енергосировинна продукція низького рівня переробки, то імпорт, навпаки, складається з високотехнологічної продукції поглибленої переробки та товарів кінцевого споживання. В цих умовах є необхідним реформування «традиційних» галузей промисловості та розвиток високотехнологічних виробництв.

Наслідком структурного дисбалансу промислової є зростання імпортової залежності. Так, розрахований нами показник рівня імпортозалежності у 2010 р. за секторами промисловості показав, що найвищим рівнем відзначається паливно-енергетичний сектор (74,7%), текстильна (72,3%), хімічна і нафтохімічна промисловість (56,3%) та машинобудування (46,4%).

Загалом національна промисловість залишається технологічно залежною від імпорту сучасних технологій та наукоємних товарів. Відповідно до вітчизняного законодавства, зокрема Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», видатки державного бюджету на науку мають становити не менше 1,7% ВВП, однак фактично цей показник вдвічі менший.

На галузі, що виробляють сировину, матеріали й енергетичні ресурси, припадає біля 2/3 загального обсягу промислової продукції, а на продукцію соціальної орієнтації – лише 1/5 загального обсягу промислового виробництва [3, с. 427]. Це призвело до зростання експансії імпортними товарами легкої промисловості внутрішнього ринку України.

Важливе значення для економіки України має удосконалення структури паливно-енергетичного комплексу, зменшення енергозатратності виробництва. У паливній промисловості необхідно здійснити модернізацію нафтопереробних заводів, яка передбачає глибоку переробку нафти. Це дасть можливість змінити асортимент продукції в напрямку зростання частки світлих нафтопродуктів, зростання обсягів поставок сировини (ароматичних вуглеводів) для хімічних комплексів, які в значних обсягах імпортуються. Частково зменшити залежність вітчизняної економіки від імпорту енергоносіїв можливо за рахунок застосування альтернативних джерел енергії (біопалива, біомаси тощо). Однією з умов реалізації енергетичної стратегії до 2030 р. вважається прийняття на державному рівні низки програм, у тому числі «Програми розвитку нетрадиційних джерел енергії».

У харчовій промисловості спостерігається незначне відновлення, що зумовлено зростанням індексу споживчих цін на харчові продукти та безалкогольні напої. Це, в свою чергу, негативно вплинуло на купівельну спроможність домогосподарств. Але при цьому слід відмітити позитивну динаміку зовнішньої торгівлі товарами харчової промисловості, про що свідчить поступове зростання сальдо: від від'ємного у 2005 р. (–163216,7 тис. дол. США) до позитивного у 2010 р. (+66140,2 тис. дол. США). Проблема щодо імпорту готових харчових продуктів має дещо інші аспекти, які пов'язані з імпортом неякісної продукції. Тому виникає потреба у контролі за якістю ввезеної продукції, створенні в Україні відповідних агенцій з контролю за якістю імпортової продукції. В європейських країнах і багатьох інших розвинутих країнах функціонують відповідні агентства, які контролюють якість імпортової продукції. Підвищення якості вітчизняної продукції харчової промисловості пов'язано з гармонізацією вітчизняних стандартів з міжнародними та європейськими. У Постанові КМУ від 13.05.2009 № 468 «Про затвердження Порядку етикетування харчових продуктів, які містять генетично модифіковані організми або вироблені з їх використанням та вводяться в обіг» передбачено здійснювати контроль за якістю продукції.

Легка промисловість в усьому світі є однією з провідних галузей економіки, що більшою мірою забезпечує формування державного бюджету та виступає важливим фактором розвитку хімічної та машинобудівної промисловості, сільського господарства тощо. Проте в Україні ці сфери діяльності вже багато років перебувають у стані системної кризи, викликані рядом факторів: негнучкість великих підприємств, застаріле устаткування та технології, фінансова нестабільність підприємств.

На сьогоднішній день бавовняна підгалузь налічує 37 підприємств, але їх навантаження становить в середньому близько 10% з причин зношення основних фондів, проблем з сировиною та енергоносіями [4, с. 138].

У легкій промисловості склалася деформована структура виробництва. Якщо позитивне сальдо від експорту сировини (шкіри та шкіри необробленої) у 2010 р. складало 50,14 млн дол. США, то від імпорту виробів зі шкіри від'ємне сальдо – 53,52 млн дол. США. Це свідчить про недостатній рівень розвитку в цьому сегменті вітчизняного ринку переробних підприємств з виготовлення якісної кінцевої продукції споживчого попиту.

Деформована структура виробництва існує також в деревообробній промисловості. Імпорт маси з деревини та інших волокнистих целюлозних матеріалів у 2010 р. порівняно з 2004 р. збільшився у 1,8 разу, паперу та картону – у 1,9 разу. Пріоритетним напрямом імпортозаміщення є також деревообробна і целюлозно-паперова промисловість. Тому імпортозаміщення повинно здійснюватися в напрямку виробництва нових видів вітчизняної продукції – газетного паперу, плит з деревини покращеної якості.

В Україні відмічається стійка тенденція до посилення диспаритету в торгівлі високотехнологічною продукцією, переважно за рахунок значного перевищення імпорту над експортом. Так, у структурі реалізованої продукції частка низького технологічного укладу в 2010 р. складала 50,1%, середнього – 47,3%, високого – 2,6%, в той час як рівень самозабезпечення високотехнологічною продукцією в розвинутих країнах, таких як США, Японія, Німеччина, Англія, Франція, становить 80% [5, с. 35].

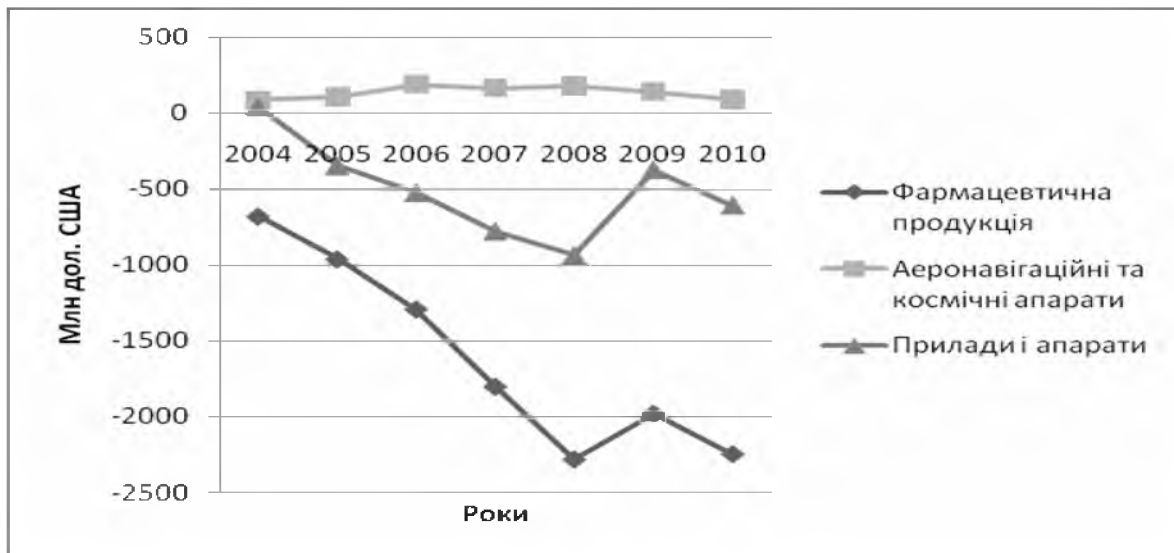


Рис. 1. Баланс зовнішньої торгівлі високотехнологічними товарами за період 2004–2010 рр. (Джерело: побудовано автором на основі даних Державної служби статистики України)

Напрями імпортозаміщення у хімічній промисловості мають бути спрямовані на поглиблення переробки, виготовлення готових виробів з залученням власної сировини, повне завантаження українських виробничих потужностей. Незважаючи на те, що сальдо зовнішньої торгівлі товарами хімічної промисловості є додатнім, потенціал імпортозаміщення існує у виробництві фармацевтичної продукції, ряду органічних і азотистих речовин [6, с. 316]. Модернізація хімічної галузі, застосування сучасних енергозберігаючих технологій дадуть можливість підвищити конкурентоспроможність вітчизняної продукції.

Машинобудування є однією з галузей промисловості України, яка найбільше постраждала внаслідок світової фінансово-економічної кризи. Частка машинобудування в структурі промисловості в період кризи знизилася до 10,3%, що майже у 3–4 рази нижче за рівень розвинутих країн. Зменшенню імпортозалежності у машинобудівній галузі сприятиме реструктуризація машинобудівного комплексу, організація нових виробництв, які завершували б технологічні цикли, переорієнтація підприємств на випуск інноваційної продукції. Тому ресурси машинобудування потрібно сконцентрувати на виробництві

автомобілів, кар'єрної, дорожньої техніки, сільськогосподарської техніки та обладнання. Необхідно розробити і затвердити програму соціалізації машинобудування, яка б передбачала розвиток виробництва складної побутової техніки тривалого користування та зменшити залежність від товарів споживчого імпорту [7]. В Концепції проекту Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2017 року передбачено реструктуризацію промисловості та забезпечення внутрішнього ринку конкурентоспроможними промисловими товарами [8].

Одним з джерел фінансування імпортозамінного виробництва є прямі іноземні інвестиції. Їх частка у загальній структурі накопичених обсягів у 2010 р. знизилася до 31,4%. Залучення ПІІ потребує упорядкування державного управління ними. Державне управління повинно ґрунтуватися на системі органів державної влади, що відповідають за контроль над іноземними інвестиціями. До цих заходів відносять також встановлення інвестиційних та надання податкових пільг для іноземних інвесторів, що вкладають капітал у виробництво інноваційної імпортозамінної продукції.

Для фінансування імпортозамінного виробництва можуть використовуватися власні кошти підприємства (прибуток та амортизаційні відрахування), позичкові і залучені фінансові ресурси, бюджетні інвестиційні асигнування, кошти іноземних інвесторів.

В умовах обмежених можливостей бюджетної підтримки і дефіциту власних ресурсів важливим механізмом фінансування імпортозамінного виробництва має бути банківське кредитування. Застосування грошово-кредитного механізму відносно регулятивного впливу держави на розвиток імпортозаміщення можна вбачати у зниженні кредитних ставок тим господарським суб'єктам, що виробляють імпортозамінну продукцію. Слід відмітити, що строкова структура кредитів у промисловий сектор є незбалансованою: переважна їх більшість є короткостроковими, про що свідчить спрямування кредитів на поповнення оборотних коштів підприємств. Фінансування ж імпортозамінного виробництва, особливо промислової продукції, здійснюється за рахунок довгострокових кредитів, частка яких у структурі кредитування залишається низькою. Так, кредити, які надані промислового сектору в 2010 р., за строком погашення більше 5 років у добувній промисловості становили 6,7%, у переробній – 15,5%, у виробництві і розподілі електроенергії, газу та води – 2,3% [9]. Тому доцільним було б запровадження спеціальних інструментів страхування та резервування довгострокових кредитів, зокрема відповідної підтримки надання таких кредитів з боку Національного банку.

Розвитку імпортозамінного виробництва сприятиме застосування фіскального механізму в напрямку тимчасового зниження податків. Потенціал підтримки галузей може знаходитися у відновленні інвестиційної пільги з податку на прибуток у разі реалізації інноваційного імпортозамінного проекту [10, с. 130]. Поруч зі зниженням податків для стимулювання імпортозамінного виробництва можна також нарощувати капіталізацію банків через неоподаткування податком на прибуток тих сум, що спрямовуються на збільшення власного капіталу та інших фіскальних заходів. Для підприємств, що впроваджують інновації, потрібно застосовувати диференційовані ставки оподаткування шляхом внесення змін до розділу V «Особливості в оподаткуванні та митному регулюванні інноваційної діяльності» Закону України «Про інноваційну діяльність» від 04. 07. 2002 р. № 40-IV, а також шляхом змін до Податкового кодексу України. Потрібно також запровадити систему цільового використання амортизаційних фондів на цілі інвестування у виробництво [11].

Висновки та перспективи подальших досліджень. На основі проведених досліджень можна заключити, що удосконалення структури промислового виробництва потрібно здійснювати в напрямку зменшення частки енергоємних і сировинних виробництв та зростання частки інноваційних. У харчовій промисловості потрібно розвивати імпортозамінні виробництва товарів кінцевого споживання, що дасть можливість подолати дисбаланс між експортом сировини та готовою продукцією. Імпортозамінне виробництво у легкій промисловості необхідно розвивати на основі ефективного застосування власної сировини. Для стимулювання імпортозаміщення доцільно застосовувати інструменти грошово-кредитної та бюджетно-фіскальної політики.

В якості перспектив подальших розробок може слугувати дослідження щодо розвитку імпортозаміщення в умовах зростаючої транснаціоналізації виробництва.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
2. Матретьянов М.П. Орієнтири та наявні ризики посткризової динаміки української економіки / М.П. Матретьянов, Л.С. Філатова, О.Ю. Царик // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2011. – № 1 (4). – С. 254–263.
3. Олексієнко Н. Інноваційні підходи до управління виробничо-господарськими системами в умовах глобалізації / А. Малтих, Н. Олексієнко // Вісник ТНЕУ. – 2011. – № 5-1. – С. 425–431.
4. Якимчук Т.В. Оцінка можливостей інтеграції підприємств текстильної промисловості України до світового рівня виробників текстилю / Т.В. Якимчук // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 4. Т. 1. – С. 133–140.
5. Федулова Л. Тенденції розвитку високотехнологічного сектору економіки України / Л. Федулова // Економіст. – 2009. – № 1 (січень). – С. 34–41.
6. Шубін А. Факторы успеха маркетинговых стратегий международных химических объединений / А. Шубін // Вісник ТНЕУ. – 2011. – № 5-1. – С. 314–325.
7. Якубовский М. М. Реструктуризация промисловості як засіб подолання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/NacGosp/2011/Yakubovskiy.pdf>.
8. Концепція проекту Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/947-2008-%D1%80>.
9. Вісник НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>.
10. Дунаев І.В. Імпортозаміщення: державна політика і процес вибору для України на етапі подолання наслідків економічної кризи / І.В. Дунаєв, В.Ю. Бабаєв // Збірник наукових праць Ін-ту економіки промисловості НАН України. – 2011. – № 2. Ч. 2. – С. 128–147.
11. Собкевич О. Щодо фінансових механізмів структурних змін у промисловому секторі [Електронний ресурс] : аналітична записка / О. Собкевич, А. Шевченко. – Режим доступу : <http://www,niss.gov.ua/articles /460/>.

УДК 330:334

Д. В. СМОЛИЧ

**АНАЛІЗ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ КЛАСТЕРІВ
В ТРАНСКОРДОННИХ РЕГІОНАХ**

Стаття присвячена дослідженню основ організації забезпечення інноваційної кластеризації. Визначено основні аспекти забезпечення процесу формування та розвитку кластерів. Розглянуто забезпеченість кластеризації з врахуванням умов транскордонного співробітництва регіонів.

Статья посвящена исследованию основ организации обеспечения инновационной кластеризации. Определены основные аспекты обеспечения процесса формирования и развития кластеров. Рассмотрен обеспеченность кластеризации с учетом условий трансграничного сотрудничества регионов.

Article is devoted to the basics of providing innovative clustering. The main aspects of the formation and development of clusters. We consider clustering provision with regard to the conditions of cross-border cooperation regions.

Ключові слова: інноваційний кластер, транскордонне співробітництво.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. На даному етапі розвитку економіки нашої країни